

oficiale creștine a statului și bisericii feudale, a primit o pecete creștină fiindcă într-o societate împărțită în clase «ideile clasei dominante sînt în fiecare epocă ideile dominante»¹. Dar cărturarii ridicați din popor și trăind în mijlocul poporului, în majoritate formînd ceea ce Engels numea «partea plebeiană a clerului»², deprinzînd scrisul și cititul în centrele culturale feudale, rămîneau solidari în mai mare măsură cu aspirațiile poporului decît cu ale clasei feudale și ale bisericii oficiale pe care o slujeau în calitate de clerici. Pentru nevoile lor personale, deosebite de ale clerului înalt și ale marilor feudali, și pentru nevoile credincioșilor simpli în mijlocul cărora trăiau și care erau lăsați în întuneric de clasa conducătoare și de clerul superior, acești cărturari mărunți, clerici plebei, dascăli de biserică, unii tîrgoveți etc. au trecut la elaborarea unei alte culturi, independentă și uneori ostilă culturii marilor feudali, a clerului înalt și a minăstirilor. Din mijlocul acestor cărturari s-au ridicat traducătorii și răspînditorii apocrifelor «afurise» de biserica oficială, dar bucurîndu-se de o mare favoare în masele de credincioși simpli, cărora le ofereau o lectură mai aproape de gusturile lor. Tot în cuprinsul acestei culturi populare, care se constituie ca «a doua cultură» în cadrul culturii din perioada orînduirii feudale, va lua naștere, ca o creație proprie, ideologia bogomilică. Cultura bogomilică este un fenomen aparținînd acestei «a doua culturi». Popa Bogomil, popa Ieremia și mulți alți «popi» traducători și răspînditori de apocrife și de idei mai mult sau mai puțin eretice, sînt de fapt reprezentanți tipici ai acestei culturi zămislită în mijlocul maselor. Și, ceea ce nu s-a subliniat suficient, însuși prezbiterul Cozma, marele luptător antibogomilic din sec. X, este un exponent, de pe poziții ortodoxe militante, al aceluiași tip de cultură. El se află mult mai aproape ca mentalitate și sentimente de Bogomil, pe care-l combate, decît de înalții teologi de la curtea țarului. Predica sa, cunoscută de obicei numai ca un rechizitoriu antibogomilic, este în realitate o autentică lucrare de teologie popularizată, o «carte populară» prin structura și destinația ei. Dacă în prima parte ea combate bogomilismul, care făcea o concurență asiduă în conștiința maselor populare, în primul rînd a acestui cler mărunț, ce trăia totuși din darurile credincioșilor, în partea a doua și a treia lucrarea lui Cozma este străbătută față de clasele exploatatoare laice și bisericești de aceleași atitudini pe care le repudiasă în predica propagandiștilor bogomili. În această parte a predicii lui Cozma ne întîmpină un violent rechizitoriu, de pe pozițiile clerului plebeian, împotriva clasei conducătoare, a înaltei ierarhii bisericești și a călugărilor, acuzați cu toții, pe un ton autentic bogomilic, de corupție și de totală lipsă de interes față de poporul de jos, pe care-l lasă să zacă în ignoranță³. Predica lui Cozma ne dă astfel o imagine foarte precisă a ceea ce era această nouă cultură populară scrisă. Vedem ce idei și ce sentimente o însuflețeau, ce poziție adoptau unii din reprezentanții ei față de clasa stăpînitore.

Dar prezbiterul Cozma scrie *după Bogomil*; el vrea să contracareze propaganda bogomililor cu aceleași arme, el *imită* pe bogomili cînd se îndreaptă spre masele lăsate în ignoranță, vrînd să le lumineze din punct de vedere oficial ortodox și să le imunizeze față de predica eretică. Chiar din această predică se vede în ce măsură rolul bogomilismului în configurarea culturii populare scrise a fost hotărîtoare. Este greu de spus dacă popa Ieremia, de numele

¹ Marx - Engels, *Despre literatură și artă*, București, 1953, p. 15.

² *Războiul țărănesc german*, p. 39.

³ Vezi A. I. Jordan, *trad. cit.*, p. 65, 83-88.